

שטרודים בהם ביום⁴⁰, לכן לפחות בערב שבת אל יעשה אדם כזה לעשות עיקר המצוה בסוף היום⁴¹.

אכן מכל מקום צריך לחכם להיות עיניו בראשו לדקדק שלא ישתכר לגמרי וימלא בטנו יותר מדאי בהשכמה, רק יבסס עצמו בבוקר ויראה שייתן חלק גם לסעודת שבת. שלא אמרו חכמינו ז"ל רק צריך לבסומי בפוריא⁴², ולא להשתכר בשכרותו של לוט, שידוע גנות השכרות בכמה דוכתי, ובקל יבוא על ידי כך לידי הרבה עבירות חמורות. ומה שאמרו⁴³ כדי שלא ידע בין אורר המן לברוך מרדכי, כתבתי בסימן תת"ש.

תתשה. ראיתי לדבר על המנהג בפורים בשינוי בגדי שעטנו. ואמינא, דבשעטנו דאורייתא אין שום היתר בעולם, כי אף המקילין לא מצאו היתר רק בשעטנו דרבנן⁴⁴, וגם היתר זה אינו בשושן פורים⁴⁵ כי כך כתב מהר"י מינץ בתשובה סימן י"ו⁴⁶ גבי לבישת בגדי אשה ובהיפך דלא שרי רק שתי לילות ויום⁴⁷. ומה שהתירו בזה אפילו איסור דאורייתא, עיין שם ותמצא הטעם⁴⁸.

תתשו. פורים קטן⁴⁹ גם בו מצוה להרבות קצת בסעודה ובשמחה⁵⁰. ורחמנא ליבא בעי⁵¹, שאם כוונתו בסעודתו לשם שמים ולא רק למלא בטנו ותאות נפשו בוודאי סעודתו רצויה ומקובלת⁵².

דיני פורים וינצעניץ

תתשו. י"ט באדר ראשון¹ הוא היום שלפני היום שבו שבנו לבתינו בכבוד גדול², ונעשה נקמות רבות בשונאינו³. ומפני החרדה שלבשנו אז בפעם ראשונה, ואפילו כל אנשי העיר גדולים וקטנים כאחד אחוזים חיל ופלצות במורא גדול, פן על ידי רבות המהומה לעשות נקמה בראשי המרידה, שעמם בהסכמתם היו הרבה והרבה בעיר גדולים ונכבדים, תהיה העיר הזאת הפוכה כמו רגע⁴ חס ושלום, ולכן הוכרו יומיים לפני יום הנ"ל בתופים ובחצוצרות בשם קומסריא⁵ וקיסר יר"ה שביום הנ"ל לא ישתה שום אדם יין, וכל אדם לא יראה ולא ימצא ברחוב העיר ביום הנ"ל. ולסיבת דאגה זו קבענו, אנחנו הארבעים בעלי בתים שנתיישבנו בעיר מקודם ראש השנה שע"ו על ידי הגורל⁶, שאני הייתי אחד מהם, צום ליום ההוא

40 תרוה"ד סי' קי ורמ"א סי' תרצה סע' ב.

41 כ"כ הרמ"א שם, ע"פ מנהגי ר"א טירנא עמ' קס. וכ"כ רבינו גם לעיל סוף סי' תרא בשיר שחיבר לזמירות שבת.

42 מגילה ז, ב.

43 מגילה שם.

44 ראה ברמ"א סי' תרצו סע' ח.

45 ביום, אלא רק בלילה.

46 סוף סי' טו, ע"פ תשובת רבינו טוביה בשם ריב"א, הובאה גם בתרוה"ד סי' קי.

47 היינו שגם הלילה שאחריו, בגלל שנהגו לעשות בו חלק ניכר מסעודת פורים.

48 מפני שלא נאסר "לא ילבש" אלא כשנעשה לשם עבירת עריות.

49 ולא בט"ו (כת"י ב'). וראה ברמ"א סי' תרצה סע' ב.

50 ברמ"א סי' תרצו כתב ש"א שיש חובה בזה, ואין המנהג כך, אבל מ"מ ירבה קצת בסעודה כדי לצאת יד"ח לכו"ע.

51 סנהדרין קו, ב.

52 והיינו שבסעודות שאינם ממש חובה כוונת האדם היא המבררת האם זו מצוה, כעין דברי הרמ"א לגבי סעודות חנוכה בסי' תרע סע' ב.

1 מפני שהפורים בכ' אדר קבעו רק בשנה הבאה שנת שע"ז שהיתה שנת העיבור, וקבעום באדר ראשון דאין מעבירין על המצוות, כ"כ בדברי קהלות עמ' 439, עיי"ש.

2 בכ' אדר שנת שע"ו, ראה לקמן סי' תתשט. הגירוש מהעיר היה בשנת שע"ד, ראה לעיל סי' תתקנ.

3 על כל המאורעות של גזירת וינצעניץ וההצלה ממנו, שמובאים בסימן זה ובסמוך לו, ולעיל סי' תתקנ, ראה באריכות ב"ספר הדמעות" (ברנפלד, בולין תרפ"ו) פרק ב: "גזירת וינצעניץ פטמילך", עמ' מח-פט.

4 ע"פ איכה ד, ו.

5 =נציגות הקיסר בעיר.

6 בתחילה רק ארבעים משפחות יהודיות הורשו לחזור לעיר, והיהודים הטילו גורל ביניהם על זה. ראשוני השבים חזרו לעיר לפני ראש השנה.

ולדורות⁷, אולי יתעשת ה' לנו ביום ההוא ולא נאבד⁸, ולומר אלו הסליחות בשמונה עשרה⁹: אליך נקרא סימן כ"ז, אקרא סימן פ"א, רבות צרוני סימן מ"ד, אני יום אירא סימן ז', ישראל נושע סימן י"ד, אל נא סימן כ"ו, [וקורין ויחל בבוקר ובערבית, אכן אם חל בשני וחמישי אין פרשת שבוע נדחית בשחרית¹⁰ (כת"ב)], וליתן כל בעל בית כופר נפשו בליל התענית לבן¹¹ לצדקה שגובין בבית הכנסת לחלק תיכף לעניים.

וברוך שומר עמו ישראל לעד, שזה אמר ותהי העיר לחרדת אלוקים¹² ביום הנ"ל המוכן לעשות נקמה בראשי המורדים, ותהילה לאל לא היה פוצה פה ונודד כנף ומצפצף¹³, אדרבה כיבדו אותנו בכבוד גדול כאשר אכתוב בסמוך¹⁴ אם ירצה השם.

תתשח. דיני מילה ויולדת בתענית זה ותענית בערב שבת כדינם בתענית שקבענו לפני ראש השנה, כתבתי לפני ראש השנה בסימן תתקנ"ג תתקנ"ד ותתקנ"ה.

תתשט. בכ"ף אדר הראשון קבענו אז למשתה ולשמחה, ושלא לומר תחינות בשחרית רק למנצח¹⁵, ויקרא שמו בישראל פורים וינצעניץ¹⁶ על שם דברי הניסים שנעשו בערב יום ההוא¹⁷. לכן שראינו כי דאגתנו הנ"ל עברה, כי תהילה לאל שכבנו לבטח ואין מחיר וערבה עלינו שנתנו, לכן קבענו היום שאחריו למשתה ושמחה, דוגמת ימי הפורים שקבעו אחרי יום מלחמה והנס.

והניסים שנעשו בו הלא המה שהחזירו אותנו הקומיסריא¹⁸ הגמון ממענץ¹⁹ ולנד גרוב²⁰ דרמשטט²¹ יר"ה לרחובותינו בכבוד גדול בקרב עמים רבים הולכים בדגליהם לאותותם בטכסיסי מלחמה ובתופים ובמחולות. ובשעה ההיא ממש ראינו בנקמות בצורר יהודים וינצעניץ הנ"ל וצורפו המורדים, וחזו שונאינו ויבושו בכבוד ההוא הנעשה לנו אז, שהמה הלכו לדראון עולם מקצתן, ומקצתן הולכים תלויין מחוץ לעיר, ועשה בהם שפטים גדולים לעינינו פנים בפנים בעת שהוליכנו לעיר הזאת בכבוד הנ"ל, כי באנו דרך שער אשר נכחו יצאו מורדים הנ"ל בשעה שיצאו, גם הוליכנו לפני הבימה הניבנים לגרדום ליתן בהם ראשי

מגילה ד, א ד"ה פסק ואומר על הניסים, וכ"פ בשו"ע וברמ"א סי' תרצג סע' ג.

16 שם הרשע שגור אז את הגזרה על היהודים. וראה דברי קהילות עמ' 98 שדן בזה האם ניתן לקרוא ע"ש רשע.

17 כלומר ביום שלפניו. נהגו בקהילות ישראל לקבוע לדורות יום שמחה ביום שהייתה להם איזו הצלה, ראה שו"ת מהר"ם אלשקר סי' מט, מ"א ומ"ב סוף סי' תרפו, שו"ת חת"ס או"ח סי' קטג וסי' קצא ושו"ת חיים שאל ח"ב סי' יא. בסידור בית יעקב לר"י עמודין עמ' שצ-שצא מזכיר את מנהג פרנקפורט הנזכר כאן, וכן בשו"ת חת"ס שם מזכירו ושכן גם נהגו אותו רבו רבי נתן אדלר והוא, ילידי פרנקפורט. וע"ע על פורים פרנקפורט בדברי קהילות עמ' 423 ו-439.

18 = נציגות הקיסר.

19 העיר מענץ. לשם גורשו היהודים, ראה לעיל סי' תרמד.

20 = מושל מחוז.

21 העיר דרמשטט. [גם שם התיישבו יהודי פרנקפורט בינתיים, ראה מנהגי פרנקפורט (לר"צ לייטנר, ירושלים תשמ"ב) עמ' קיד, ועיי"ש עוד כל הסיפור בהרחבה].

7 והיינו שניתן לקבוע צום לדורות, וראה בנו"כ סוף סי' תקפ על קביעת תענית כ' בסיון לדורות בגלל גזירות ת"ח ות"ט. וע"ע בשו"ת היכל יצחק או"ח סי' סא ושו"ת משנה הלכות חט"ו סי' ריא. [וראה 'קובץ אגרות חזון איש' ח"א סי' צז שלדעתו א"א בדורותינו לקבוע צום לדורות גם על האסונות היותר קשים, וראה בספר 'פאר הדור' ח"ג עמ' קכד-קכה ובהערות שם].

8 ע"פ יונה א, ו.

9 מכאן מציין שש פיוטי סליחות, ומציין במספר ע"פ סדר מחזור הסליחות כמנהג פפד"מ (שבא בדפוס כבר בשנת רצ"ה).

10 רמ"א סי' תקסו סע' ב.

11 שם מטבע, ראה לעיל סי' תרס. וע"ע קובץ זכור לאברהם, קובץ א' עמ' עד.

12 ע"פ שמ"א יד, טו.

13 ע"פ ישעיהו י, יד.

14 סי' תתשט.

15 ראה ברמ"א סי' קלא סע' א שאומרים למנצח גם אם אין אומרים תחנון, חוץ מימים מסוימים. בפורים ממש אין אומרים תחנון וגם לא למנצח, ראה תוס'

המורדים בשעה שנעשו להם עונשי מיתתן, והיא היתה בנויה על הראס מארק²². [שתי בימות שבנו על הראס מרק לגרדום, האחת שישבו עליה הקומיסריא לידון בה המורדים במה תהיה מיתתם, השניה שעליה עשו בהם שפטים גדולים בחימה ושטף אף²³ (כת"י ב').] וכל אנשי העיר בראותם הכבוד הנעשה לנו על ידי שרי הקומיסריא משתוממים, ואיש מהם לא חרץ את לשונו נגדנו להרע, אדרבה המה היו בעזרתנו לפנות האשפה הגדולה שהייתה סמוך לשער הרחוב שלנו מבית למען יהיה דרך סלולה לשתי העגלות, האחת אשר היו מונחים בה שלושה מגינים חתומים ומצויירים בחותם הקיסר יר"ה הנשר הגדול, מגן אחד לשער העליון והשני לשער הברוקלן²⁴ והשלישי לשער הוואל²⁵, אשר אנשי צבא הנ"ל תיכף חיזקו שלטי גיבורים הנ"ל במסמרים לא ימוטו, והעגלה השניה עליה ישב חמי הפרנס כמר אברהם ברייטינגן ז"ל שהיה נכה רגלים מחולי הפודגרא.

יהי רצון מלפני מלך הכבוד שיזכנו לנבואת גדול יהיה כבוד הבית האחרון²⁶ וגו'. אמן כן יהיה רצון.

את אשר נדרתי אשלמה, ליחד איזה פרקים אחר גמר סדר היום מכל השנה, וזה החלי ראשונה.

פרק הטעויות בתפילה ובברכת המזון

תתשי. מי¹ ששכח או נאנס, שלא התפלל תפילת מנחה עד שעבר זמנה וכן תפילת מעריב או יוצר² עד שעבר זמנם, יש תשלומין לתפילה ההיא שלא התפלל בזמנה בזמן תפילה האחרת הסמוכה לה. דהיינו, שאחר שהתפלל תפילה הסמוכה אחרי זאת התפילה ששכח מלהתפלל, יאמר תיכף אשרי, ויתפלל התפילה ששכח מלהתפלל. אבל לאחר התפילה הסמוכה לתפילה שביטל אין תשלומין, כגון אם לא התפלל שחרית ולא נזכר עד זמן מה אחר שהתפלל מנחה או ששכח גם להתפלל מנחה, אזי אין לתפילת השחרית עוד תשלומין³. וכן למוסף אין תשלומין⁴. ודוקא שוגג או אונס יש להם תשלומין, אבל אם לא התפלל במזיד הוי מעוות אשר לא יוכל לתקון⁵. שיכור הוי כאונס, ויש תשלומין לתפילה שלא התפלל בשכרותו⁶.

תתשיא. מי שהתחיל להתעסק באיזה עסק בעוד שהיה שיהיה שיהיה די לתפילה ההיא, והעסק נמשך עד שעבר זמן תפילה ההיא, הוי גם כן כאונס ויש תשלומין לתפילתו. ואם יודע בתחילת העסק שיעבור זמן התפילה על ידי העסק, הוי מזיד ואין תשלומין לתפילתו. אכן אם מפני הפסד ממוץ שיצטרך להפסיד מכיסו אם לא יעביר זמן התפילה עבר זמן התפילה כדי להציל ממונו, לא הוי מזיד ויש תשלומין לתפילתו, דדוקא אם העסק כדי להרוויח הוי מזיד⁷. אבל לכתחילה לא יעביר זמן התפילה מפני שום הפסד ממוץ⁸, ויחשוב הפסד מצוה כנגד שכרה⁹, כי יפה שעה אחת קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה¹⁰, ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך¹¹. גם אפשר שתבטל התפילה והריוח שאתה סובר לא יעלה בידך, ואפשר

3 שו"ע סי' קח סע' א-ג.

4 שם סע' ו.

5 שם סע' ז.

6 שם סע' ח.

7 שם.

8 רמ"א שם.

9 אבות פ"ב מ"א.

10 שם פ"ד מ"ז.

11 שם פ"ב מ"ז.

22 כיכר מרכזית בעיר.

23 ע"פ משלי כז, ד.

24 = גשר קטן. יצא מצד המערבי של רחוב

היהודים באמצעו.

25 ראה לעיל סי' ט.

26 חגי ב, ט.

1 סי' תתשי-תשיא נכתבו גם לעיל בסי' שג-שו.

2 תפילת שחרית.